

MAUD LANDBY EDUARDS

Att studera och värdera välfärd

*Kvinnors villkor
i välfärdsstaten måste ställas mot
frågan hur deras villkor borde se ut,
hävdar Maud Landby Eduards.
Hon efterlyser en normativ feministisk teori
kring välfärdsstaten.*

Välfärd är ett honnorsord. Välfärdsstaten är rättvis och välvillig, med alla medborgares välgång för ögonen. Välfärdssamhället är ett samhälle i vilket det är gott att leva. Ve den som vill nedrusta välfärden. Detta är den politiska, i första hand socialdemokratiska, bilden av levnadsförhållandena i Skandinavien. Men även forskningen har stämt in i hyllningskören.

Gösta Esping-Andersen och Walter Korpi skriver att den skandinaviska välfärdsmodellen har tre centrala drag. För det första omfattar socialpolitiken ett osedvanligt brett spektrum av sociala behov. För det andra är det en demokratisk rättighet att få en dräglig levnadsstandard. För det tredje är sociallagstiftningen solidarisk och universell till sin natur. Den skandinaviska välfärdsstaten har ersatt gamla och nya liberala dogmer med »a powerful commitment to collective social responsibility for the optimal welfare of citizens» (1987:53).

Med kvinnoforskningen kom ett kritiskt perspektiv på denna typ av legitimerande tolkningar av den skandinaviska välfärdsmodellen¹. Frågor ställdes om staten verkligen lever upp till sina grundläggande målsättningar om autonomi, jämlikhet och lika behandling av alla medborgare. Hur tillvaratas kvinnors behov? Fördelas välfärden rättvist mellan könen? Dessutom har själva föreställningen om lika behandling kritiserats. Ojämlika livsvillkor mellan kvinnor och män kan inte avhjälpas med könsneutrala åtgärder.

Trots ett kritiskt angreppssätt skulle man kunna säga att den nordiska kvinnoforsk-

ningen om välfärdsstaten i huvudsak rört sig inom det beståendes ramar. Ifrågasättandet har gällt de rådande välfärds politikens premisser och konsekvenser, vilket förefaller vara ett nödvändigt och viktigt första steg i en förståelseprocess. Men det är också nödvändigt för kvinnoforskningen på det här området att gå ett steg vidare och ställa både friare och mer normativa frågor. Varför är 6-timmarsdagen en kvinnofråga? Varför är inte frånvaro av våld mot kvinnor ett välfärds-mått? På vilket sätt är välfärd kopplad till makt och kontroll? Dessa frågor är några exempel, tänkta att illustrera behovet av att värdera välfärdsstaten efter mer självständigt formulerade feministiska kriterier.

Syftet med den här artikeln är att peka på en serie problem som är förknippade med forskning om välfärd, välfärds politik och välfärdsstat. Vad är välfärd? Vem är beroende av vem i välfärdssamhället? Vad gör välfärdsstaten? Hur påverkar kvinnorna välfärdsprojektet? Hur kan välfärden värderas ur ett feministiskt perspektiv?

Begreppet välfärd

Begreppet »welfare» lär ha myntats 1939 som motsatsen till »warfare» (Pateman 1988:231)². Ett folks välfärd kunde bara byggas i demokratiska, icke-fascistiska stater, som inte var i krig. Välfärdsstaten har inte som sin främsta uppgift att försvara landet mot yttre fiender, än mindre expandera på andras be-

kostnad, utan att värna om alla medborgares materiella standard och trygghet. Så har välfärd alltmer kommit att bli motsatsen till ofärd, dvs fattigdom, utslagning, ohälsa etc. Krig och diktatur är förvisso ofärd men fred och demokrati är inte nödvändigtvis välfärd, annat än i betydelsen minskad risk att bli dödad eller illa fysiskt och psykiskt tilltygad. Välfärd är naturligtvis något utöver överlevnad – men vad?

Välfärd definieras ofta som levnadsnivå, som ett kvantitativt mått på människors levnadsvillkor, eller som resurser. Sten Johansson ger en bild av hur »det goda livet», ett liv i välfärd, ser ut. Det präglas av god hälsa, förvärvsarbete under drägliga arbetsförhållanden, hög utbildning, tillgång till kontanter (i händelse av kris), trygga familjeförhållanden, modern bostad, goda kostvanor och en rik fritid (Johansson 1971:102-104). Ett sådant liv levs framför allt av gifta män i socialgrupp I, konstaterar Eva Sandstedt (1986:9).

Den materiella standarden är helt central i diskussionen om välfärd. Men det finns alternativa definitioner, vilket Eva Sandstedt visar på ett klagande sätt i sin artikel om »den svårdefinierade välfärden» (1986). Som kontrast mot Sten Johansson individorienterade resursbegrepp ställer hon Erik Allardts betoning av gemenskapens eller de sociala relationernas värde i tillvaron. Livskvalitet måste läggas till levnadsnivå³. Sandstedt tar också upp Georg Henrik von Wrights definition av välfärd som den enskilda människans bedömning av vad som är ont och gott i tillvaron. Välfärd är ett kvalitativt och subjektivt bestämt begrepp.

En kombination av ett objektiva och ett subjektivt välfärds-kriterium på skandinaviska botten visar att, trots att kvinnors välfärd överlag är mindre än mäns i kvantitativa termer, är de ungefär lika nöjda som män (Kandolin & Uusitalo 1980:58). Hur ska dessa resultat användas? Ska människor som är tåliga, anpassliga och mer nöjda med sin lott också få mindre? Amartya Sen varnar för denna typ av mentalitetsforskning och menar att nöd och ofärd måste avläsas i människors förmåga att fungera, dvs »vem som i verkligheten kan göra vad oberoende av vad människor önskar» (Sen 1989:116).

Vad är då välfärd för kvinnor? Frågan ställdes av Jane Lewis i hennes installationsföreläsning för Kerstin Hesselgren-professuren i januari 1990. Hon underströk att hennes svar var sökande, men att det viktiga är att fokusera på könsuppdelningen av det obetalda arbetet, inte bara av förvärvsarbetet. Kopplingen mellan välfärd och kvinnors obetalda arbete är central i kvinnoforskningen. Tanken är att välfärdsbygget i högsta grad är beroende av kvinnors obetalda arbete, men att detta inte värderas på ett rimligt sätt.

Är det välfärd för kvinnor att få betalt för sitt obetalda arbete? Eller är det välfärd att dela det socialt nödvändiga omsorgsarbetet mera jämlikt med männen? Räcker det att vidga välfärdsdiskussionen till det obetalda arbetet? Hur stor plats bör den materiella standarden ha i välfärdsbegreppet? Hur om-sätts kvinnors intresse för miljö-, omsorgs- och gemenskapsvärden i politik?

Som framhävs både i låginkomstutredningen (Johansson 1971) och bl a av den engelske sociologen R A Titmuss (1974) är välfärd också politiska resurser, att ha rätt och möjlighet att styra sitt eget liv, att kunna hävda sina intressen och delta i utformningen av samhället. I forskningen om kvinnors villkor i välfärdsstaten är Helga Hernes en av de få som understrukit vikten av att definiera välfärd som både materiella förmåner och demokrati. Hon menar att det finns en djup klyfta mellan välfärdsstatsteorier och demokratisk teori (Hernes 1987:138, jfr Pateman 1988).

»What Scandinavian women are fighting for today is thus political power – the power to define, to circumscribe, to give content to politics – not material welfare» (Hernes 1987:163).

Om detta är en god beskrivning av verkligheten låter jag vara osagt. Men Hernes poäng kvarstår; kvinnor måste få kontroll över fördelningen av välfärd, på det att jämlika villkor mellan könen måtte bli möjliga. Delta-gande- och maktdimensionen måste lyftas fram i välfärdsbegreppet. Det handlar om att öka kvinnors faktiska möjligheter att välja och påverka. Sammanfattningsvis skulle välfärd kunna definieras som levnadsnivå, livskvalitet och demokrati.

Om beroende i välfärdssamhället

Om detta är välfärd, hur ska den då skapas? Kan vi t ex förvänta oss att välfärdsstaten ska sörja för medborgarnas livskvalitet? Vilka andra typer av välfärdssystem kan vi lita till? Är välfärden politisk, ekonomisk eller teknologisk? Eller, annorlunda uttryckt, är det (den socialdemokratiska) staten, tillväxten eller den teknologiska utvecklingen som skapar välfärd?

Frågorna har inga enkla svar, men en distinktion som är fruktbar att inleda med är den mellan stat och samhälle. I vardagligt tal, men även i politiskt språkbruk i de skandinaviska länderna, är välfärdsstaten lika med välfärdssamhället. Gränsen mellan stat och samhälle är mycket diffus. Men välfärd härrör inte bara från staten, även om det finns en stark koppling mellan välfärd och den offentliga sektorns expansion. Arbetsmarknaden och familjen är två andra väsentliga välfärdssystem i samhället. Och här kommer sociala könsskillnader in i bilden. Kvinnors välfärd sägs vara mer knuten till familjen och staten, medan männen är mer beroende av (den privata) arbetsmarknaden. Helga Hernes, som har utvecklat och preciserat detta konstaterande, hävdar att kvinnor gått från ett beroende av enskilda män till ett beroende av staten samt att kvinnor är mer beroende av staten än vad män är (Hernes 1984). Båda teserna är väl anammade i nordisk kvinnoforskning (jfr Borchorst & Siim 1987, Dahlerup 1987, Eduards 1986).

Jag vill emellertid pröva en nytolkning av de tre välfärdssystemens (förändrade) betydelse för kvinnor och män. För det första vågar jag påstå att kvinnan fortfarande är beroende av mannen i familjen för sin materiella välfärd. Men att hon, framför allt som ensamstående med barn, är beroende av det offentliga socialförsäkringssystemet. För det andra att kvinnor själva i högre grad än män direkt skapar sin och andras välfärd genom obetalt omsorgs- och hushållsarbete i hemmet. Kvinnor blir »dränerade på krafter som männen omsätter i instrumentell energi – utan att erhålla samma tjänster tillbaka», skriver Anna Jónasdóttir (1986:149). Staten och arbetsmarknaden fördelar främst mate-

riella värden, medan familjen är närmast att erbjuda gemenskap och livskvalitet⁴. Männen är i högsta grad beroende av kvinnornas verksamhet i familjen för sin immateriella välfärd.

För det tredje ifrågasätter jag tanken, såväl teoretiskt som empiriskt, att kvinnor är mer beroende av staten än män. Idén kommer från Amy Elman, som skriver att »when one considers the centrality of the state to the maintenance of male power, one realizes that men, not women, are more dependent upon it» (1990:13). Hon påpekar också att man knappast skulle hävda att arbetare är mer beroende av den kapitalistiska staten än kapitalägarna bara för att de förra erbjuds sjukvård, arbetslöshetsunderstöd etc från staten (ibid). De motstridiga tolkningarna går naturligtvis tillbaka på skilda uppfattningar om vad som menas med beroende och understryker behovet av att diskutera beroende på olika analysnivåer. Vad betyder det t ex för kvinnors beroende av staten att de oftare än män är anställda inom den offentliga sektorn? Och vad innebär det att kvinnor får mer av vissa bidrag än män?

Problemet är dock inte endast att finna en formel för att översätta entydig empiri till teori. Empirin pekar nämligen åt olika håll. Det är inte svårt att hitta material som visar att män, även i materiella termer, får mer av staten än kvinnor. Elisabeth Sundin har i en analys av 1986 års svenska budgetproposition visat att män, mäns intressen och mansdominerade sektorer får betydligt mer pengar än kvinnor (1988). Det finns också delikata tolkningsproblem. Kvinnor sägs vara mer beroende av staten eftersom de får större socialbidrag än män, vilket beror på att de oftare är ensamstående med barn (Statistiska meddelande 8902). Men det är faktiskt så att något fler män än kvinnor uppbär socialbidrag (Statistisk Årsbok 1990:311). Vad betyder det för beroendetesen?

Med den här diskussionen har jag velat komplicera analysen av beroende. Vem är beroende av vem, för vad? Talar vi om beroende i beskrivande termer och/eller värderande, förändrande, termer? Hur ser beroendet ut i ett livscykelperspektiv⁵. Avslutningsvis skulle ett alternativtänkande kunna se ut på föl-

Foto: Nina Ericson / Bildhuset.

jande sätt: Män är förvisso beroende av (den privata) arbetsmarknaden för sin levnadsstandard, men också starkt beroende av kvinnan i familjen för olika livskvalitetvärden samt av staten för att upprätthålla den rådande könsmaktsordningen.

Jag vill även testa tanken att kvinnor är mest beroende av arbetsmarknaden (även om det låter konventionellt) – för att kunna bryta sig loss ur beroendet av mannen i familjen och staten.

Välfärdsstaten och fördelningspolitiken

Vad är välfärdsstaten? I vilken utsträckning och hur upprätthåller välfärdsstaten det rådande könssystemet? Efter vilka principer sker fördelningen av värden?

Välfärdsstaten är en kapitalistisk demokrati. Abby Peterson påpekar att välfärdsstaten från början hade ett ideologiskt innehåll, och att begreppet behållit mycket av sin politiska innebörd, trots att det etablerats inom samhällsvetenskaperna (Peterson 1988:9). Ideologin går ut på att staten, som är neutral och en tillskyndare av allmänintresset, ska sörja för en jämlik fördelning av välfärd mellan medborgarna. Definitionen av verkligheten innehåller inga grundläggande intressekonflikter, särskilt inte mellan kvinnor och män. Abby Petersons slutsats är att ett begrepp med så konservativa implikationer inte kan användas i byggandet av en feministisk statsteori (ibid:10).

En grundläggande tanke i feministisk teori är att staten inte förhåller sig neutral i intressekonflikten mellan könen. Staten skapar såväl ekonomiska som ideologiska och maktpolitiska förutsättningar för män att upprätthålla sin överordning. I både den liberala och marxistiska traditionen däremot är staten könsneutral. En annan central diskussion i en feministisk statsteori gäller fördelningen av makt. Kvinnor måste betraktas som subjekt, som skapare av välfärd, med rätt att kontrollera välfärdspolitik, istället för att låta sig kontrolleras av den.

»Välfärdsstaten har i själva verket haft lite med jämlikhet att göra», skriver Göran Thornborn (1987:23). Men, fortsätter han, »i ett jämlikhetsavseende har svensk socialpolitik

varit en internationell föregångare, i jämlikheten mellan män och kvinnor» (ibid:24). Som exempel nämner han föräldraförsäkringen från 1974⁶. Det finns en utbredd tilltro till statens förmåga att handskas med jämställdheten mellan könen. Den skandinaviska välfärdsmodellen betraktas av många som kvinnovänlig.

Men problemet är att den eventuella kvinnovänligheten inte är grundad i någon köns-specifik fördelningspolitik. Det är mer socialdemokrati än kvinnorörelse, eller mer tillfällighet än strategi, att svenska kvinnor fått det bättre, resonerar Mary Ruggie (1984:26). Den politiska strukturen i Sverige är huvudsakligen formaliserad efter två dimensioner: individ och klass. Krav från individer och grupper av individer förmedlas via partierna/den parlamentariska strukturen, medan motsättningen arbete-kapital löses i en korporativ struktur. Sammantaget präglas svensk politik av ett höger-vänster tänkande.

Förmåner fördelas på individuella grunder (samma för alla eller efter arbetsinsats) eller till grupper med speciella behov, särskilt barnfamiljerna. Manliga och kvinnliga arbetare, t ex, handlar både som individer (på valdagen) och som medlemmar av sin klass (genom sin fackförening), och tilldelas förmåner som produktiva individer (sjukförsäkringen) och som arbetarklass (den solidariska lönepolitiken). Ett individualistiskt perspektiv och ett klassperspektiv är uppenbarligen möjliga att kombinera i välfärdspolitik. Men för intressekonflikten mellan könen finns inga särskilda procedurer eller strukturer. Kvinnors intressen är underordnade såväl frågan om individens rättigheter som kraven från arbetsmarknaden och produktionen.

Den svenska välfärdsmodellen är en tvådimensionell (liberal och socialistisk), könsneutral struktur. Vilka svagheter en sådan modell är behäftad med är väl dokumenterat, både av kvinnoforskare och praktiker. Den f d biträdande jämställdhetsombudsmannen har t ex sagt om den könsneutrala jämställdhetslagen att den varit ett offensivt instrument för att stärka männens ställning på arbetsmarknaden (Wadstein 1989). Hur skulle *den tredje vägens fördelningspolitik* se ut, en som de-

finierar kvinnor som diskriminerade och som uttryckligen syftar till att fördela värden från män till kvinnor??. Kan en könsspecifik välfärdspolitik bedrivas inom det nuvarande politiska systemet? Eller måste det till en ny struktur, en ny problemlösningsprocedur?

Kvinnorna och välfärdsstaten

Det är viktigt att empiriskt belägga hur olika välfärdspolitiska åtgärder faktiskt påverkar kvinnors välfärd – såväl levnadsnivå, livskvalitet som makt – och hur de påverkar relationen mellan könen. Det är lika viktigt att vända på problemet och fråga hur kvinnors villkor och krav, samt den sociala organiseringen av könen, påverkar välfärdspolitiken. Man kan konstatera att kvinnoforskningen är föga optimistisk vad gäller kvinnors möjligheter att förändra politiken på ett mer grundläggande sätt. Harriet Holters gamla tanke om att makten flyttar sig när kvinnor vinner inträde i ett organ är numera allmänt spridd (Holter 1971). Tesen är bestickande, men alltså lika svår att pröva.

En annan pessimistisk tankegång är att kvinnor står inför ett omöjligt strategival. Väljer de att betona skillnaderna mellan könen och kvinnors specifika intressen, riskerar de att hamna inom »mjuka» områden, som utbildning, kultur och sociala frågor. Väljer de en jämlikhetsstrategi löper de risken att bli integrerade i ett manligt normsystem (jfr Riley 1988, Scott 1988). Karin Widerbergs kommentar till det här dilemmat är att båda strategierna måste användas och anpassas till en föränderlig politisk verklighet (1988). Uttryckt lite annorlunda skulle man kunna säga att teoriutveckling och strategival måste hållas isär. Det är också intressant att notera att den skandinaviska kvinnorörelsen resonerat strategi i termer av likhet och särart under hela 1900-talet (Hirdman 1985). Problemet är således inte nytt – för politiskt aktiva kvinnor. Nytt vore att hävda att frågan om kvinnor och män är lika eller olika är irrelevant för kravet på (ökad) makt över välfärdssamhällets utformning.

Ett tredje aktuellt tema i kvinnoforskningen är att peka på kvinnors splittring, att vi

måste överge Kvinnan som *en* kategori och istället se till variationerna i kvinnors livsvillkor och därmed till deras olika strategier för förändring (jfr Grant 1987). Som jag påpekat i annat sammanhang riskerar en betoning av kvinnors individuella erfarenheter att leda till total relativism (Eduards 1988), och i förlängningen ett förnekande av det rättmätiga i kvinnors kollektiva handlande. Att olika kvinnogrupper handlar olika i olika sociala och politiska sammanhang betyder inte att de inte förenas av sin underordning. Kvinnors agerande i kvinnors namn kan inte ske utan en bakomliggande föreställning om kvinnor och män som grupper. Återigen måste vi göra en distinktion mellan abstrakta teorier om kvinnoförtryck och kvinnors konkreta strategier för förändring.

Det pessimistiska scenariot är således att kvinnor är splittrade, att de står inför ett omöjligt strategival och att även om de lyckas nå fram till vad som uppfattas som maktens boningar flyttar makten till inre, stängda rum. Vad återstår då för kvinnorna att göra? I vilken utsträckning får de gehör för sina krav? Hur ska vi tolka välfärdspolitiken i ljuset av kvinnors agerande? Ty vad kvinnoforskarna än skriver fortsätter kvinnor att på olika sätt försöka göra sina röster hörda i samhället. Det viktiga är att vi uppfattar deras olika uttryck.

Kvinnor ställer krav inom (det politiska) systemet, både som enskilda och tillsammans med andra. Kvinnor utanför systemet organiserar sig i rörelser, demonstrationer, och i en serie andra kollektiva och individuella aktiviteter, såsom småskaliga strejker, bojkotter, förstörelse av egendom, ockupationer, graffiti, hungerstrejker, dvs civil olydnad i olika tappningar (jfr Carroll 1989). Men frågan är hur vi fångar upp betydelsen av denna kvinnornas *praktik*. Jag ska ge ett belysande exempel.

Statsvetaren Stefan Swärd skrev 1984 avhandlingen *Varför Sverige fick fri abort*. Av den framgår att kvinnorna inte drev fram förändringen av abortlagstiftningen. Endast det Socialdemokratiska kvinnoförbundets agerande omnämns. Hur kunde det vara möjligt att abortlagstiftningen ändrades i grund utan att kvinnor varit mer aktivt medverkande?

Inte förrän jag läst pressklipp från 50-talet och framåt förstod jag. Fram till mitten av 60-talet reste svenska kvinnor i en allt stridare ström till Polen för att göra abort. Det blev en politisk fråga och en utredning tillsattes 1965 för att se över lagstiftningen. I direktiven sägs att »kvinnans egen inställning i abortsituationen skall tillmätas ökad betydelse» (Svärd 1984:38). Utredningen kom med sitt betänkande 1971, efter sex års arbete. Under tiden hade abortpraxis ändrats i en friare riktning. Så när lagen trädde i kraft den 1 jan 1975 var det i enlighet med rådande praxis. Vems praxis kan man fråga sig? Kvinnornas, naturligtvis. Kvinnorna hade helt sonika tagit saken i egna händer och uttryckt sina krav i konkret civil olydnad, långt borta från den politiska problemformuleringsprocessen.

I det här fallet var det många kvinnors individuella *praktik* som ledde till en omprövning av lagstiftningen. På samma sätt kan man fråga sig hur välfärdspolitikens utformning påverkas av kvinnors praktik i andra sammanhang – antal barn de vill föda, initiativ till skilsmässa, uppsägningar och protester mot låga löner och oanständiga arbetsvillkor etc. *Vad gör kvinnor i det dagliga* för att försöka förändra sina livsvillkor? Och vad får det för politiska konsekvenser?

Värdering av välfärd

Till sist vill jag pröva en ännu ofärdig idé om hur välfärdsstaten skulle kunna värderas. Syftet är också att försöka binda ihop levnadsnivå-, livskvalitet-, och maktkomponenterna till en feministisk vision om det goda samhället. Välfärdsdiskursen måste bli mer normativ och omprövande.

Den här utvärderingen av välfärdsstaten går därför medvetet utöver välfärdspolitikens egna premisser. Utgångspunkten är en vision av det goda livet och dess motpol, det onda livet, förenklat tecknade som sex begreppspar. Idén kommer från Johan Galtungs diskussioner om resursmakt och strukturell makt i internationell politik (1973). Hans begreppspar har här omtolkats något och »översatts» till könspolitik. I realiteten handlar det om värdeskalor, där endast ytterpolerna givits namn:

Identifikation – Självrespekt

Den här dimensionen handlar om välfärdsstatens ideologiska eller normativa makt; betydelsen av idéer, kultur och språk. Identifikation betyder att kvinnor identifierar sig med män och manliga värden, medan självrespekt betyder att kvinnor identifierar sig med sig själva och är medvetna om sitt (lika) värde. Hur definieras manligt-kvinnligt och relationerna mellan könen i den offentliga diskursen? Och vad har det betytt för kvinnors självrespekt?

Beroende – Självförsörjning

Här handlar det om statens resursmakt, fördelningen av ekonomiska värden. De materiella tillgångarna kan användas för belöningar i form av lön, service och andra socioekonomiska fördelar. Den grundläggande idén är att betalningar och belöningar är relaterade till insatser. I vilken utsträckning kan kvinnor sägas vara ekonomiskt beroende av män, alternativt självförsörjande? Vilka förmåner har kvinnor fått? Hur har staten agerat för att öka kvinnors ekonomiska oberoende?

Fruktan – Oräddhet

Denna dimension rör den straffande makten, som bygger på våld, hot om våld och sanktioner. Fruktar kvinnor övergrepp från män eller slipper de vara rädda? Eller skyddar staten kvinnor från olika typer av manlig våldsutövning? På vilket sätt sanktionerar välfärdsstaten (hot om) våld mot kvinnor?

Exploatering – Rättvisa

Exploatering betyder här asymmetriskt utbyte mellan två parter. Motsatsen är ett rättvist utbyte. Kvinnors arbetskraft, sexualitet etc exploateras av män. Könsarbetsdelning är exploatering, då kvinnor får lägre värderade och sämre betalda arbetsuppgifter, medan männen får mer kvalificerade och välbetalda arbeten. Ett annat uppenbart exempel är exploateringen av kvinnors obetalda arbete. I vilken grad bygger välfärdsstaten på en

grundläggande arbetsfördelning mellan könen? Hur exploateras kvinnors sexualitet?

Splittring – Solidaritet

Denna maktaspekt är den gamla söndra-och-härska strategin. Kvinnor hålls splittrade från varandra och hindras att utveckla ett motsvarande system av formella och informella kontakter som män har. Den enda solidaritet mellan kvinnor som accepteras är klassolidariteten, dvs inordning i en etablerad politisk struktur. Alternativet är att kvinnor solidariserar sig med varandra. Vilken typ av organisering är möjlig för kvinnor? Vid vilka tillfällen får kvinnors solidaritet med varandra stöd av staten?

Marginalisering – Deltagande

Majoriteten kvinnor marginaliseras av män, medan några ko-opteras, upptas i gruppen som gisslan. Kvinnor kan vara mer eller mindre öppet marginaliserade i samhället, t ex genom att inte ha rösträtt, inte få bli präster, eller inte få behålla sitt arbete om de blir gravida. Det finns även informella och dolda utestängningsmekanismer. Dessutom upprätthålls maktförhållandet mellan könen genom att enstaka kvinnor ko-opteras, får omfattande förmåner och behandlas som männens jämlikar. I det goda samhället deltar kvinnor och män på lika villkor. I vilken utsträckning marginaliseras kvinnor med statens goda minne? På vilka villkor får kvinnor delta? Har kvinnors makt och inflytande i samhället ökat?

*

Det här är *härskartekniker* på makro- eller systemnivå⁸, som används i varierande grad i olika länder under olika epoker. Min tanke är inte att staten till fullö ska kunna ge medborgarna ett gott liv, ett liv karakteriserat av självrespekt, självförsörjning, oräddhet, rättvisa, solidaritet och deltagande. Velfärdsstaten har sina begränsningar, såväl vad gäller resurser, instrument, effektivitet som legitimitet (Lindensjö 1989). Frågan är dock hur staten handlar utifrån sina förutsättningar.

Men lika viktigt som att analysera vad staten gör, är att skärsåda vad den underlåter att göra, samt vad den borde göra.

Sammanfattningsvis skulle jag önska en velfärdsstatsforskning, som bygger på ett brett velfärdsbegrepp, i vilket deltagande- och maktdimensionen lyfts fram, en mer teoretiskt och empiriskt förankrad analys av mäns och kvinnors beroende av olika velfärdssystem, en fördjupad kritik av fördelningsprinciperna i velfärdsstaten, samt en värdering, inte bara av kvinnors uttryckligen formulerade krav, utan också av deras praktiker. Slutligen måste velfärdspolitiken utsättas för en etiskt och normativt formulerad feministisk kritik.

Den övergripande frågan är på vilket sätt velfärdsstaten direkt och indirekt bidrar till att upprätthålla respektive bryta ner den rådande könsordningen. I vilken utsträckning är velfärdsstaten patriarkal?

NOTER

- 1 Här finns också nymarxistisk kritik mot velfärds- eller socialstaten, vilken dock ej ser till könsdimensionen.
- 2 Det har också hävdats att begreppet, i betydelsen offentliga åtgärder för speciellt behovande, infördes av ärkebiskop William Temple i hans bok *Citizen and Churchmen*, 1941 (Scruton 1982).
- 3 Allardt (1975) skiljer på välfärd och lycka. Levnadsnivå är »att ha», medan livskvalitet är »att älska» och »att vara». Tillsammans utgör de lycka.
- 4 Det måste dock påpekas att familjen också betyder ofärd för kvinnor och barn, genom våld, övergrepp, incest etc.
- 5 Evy Gunnarsson menar att kvinnors beroende ej kan ses som en linjär utveckling från t ex enskilda män till staten, utan att beroendet varierar mellan livets olika skeden (jfr hennes artikel i detta nr av *KVT*).
- 6 För en kritik av föräldraförsäkringen ur ett kvinnoperspektiv, se Gertrud Åströms artikel i detta nr av *KVT*.
- 7 Behovet av ett tredimensionellt politiskt tänkande finns formulerat av Anna Jónasdóttir i Eduards et al (1989).
- 8 Att jämföras med Berit Ås' härskartekniker, som närmast ligger på mikro- eller personlig nivå (1982).

LITTERATUR

- Allardt, Erik, *Att Ha Att Älska Att Vara – Om välfärd i Norden*, Argos Förlag, Lund, 1975.
- Borchorst, Anette & Siim, Birte, »Women and the advanced welfare state – a new kind of patriarchal power?», i Anne Showstack Sassoon (red), *Women and the State*, Hutchinson, London, s 128-157, 1987.
- Carroll, Berenice A, »Women take action!»: women's direct action and social change», *Womens's Studies International Forum*, nr 1, s 3-24, 1989.
- Dahlerup, Drude, »Confusing concepts – confusing reality: a theoretical discussion of the patriarchal state», i Anne Showstack Sassoon (red), *Women and the State*, Hutchinson, London, s 93-127, 1987.
- Eduards, Maud Landby, »Kön, stat och jämställdhetspolitik», *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3, s 4-15, 1986.
- Eduards, Maud Landby, »Att studera politik ur ett könsperspektiv». *Statsvetenskaplig tidskrift*, nr 3, s 207-221, 1988.
- Eduards, Maud Landby, Gustafsson, Gunnel & Jónasdóttir, Anna »Könsmakt och maktlöshet i nationalstaten», i Kvinnors mak och inflytande, *JÄMFO rapport nr 15*, s 25-52, 1989
- Elman, R Amy, *Sexual Subordination & State Intervention: The Politics of Battery & Rape in Sweden and the United States*, opublicerat avhandlingskapitel, Dept of Politics, New York University, 1990.
- Esping-Andersen, Gösta & Korpi, Walter, »From Poor Relief to Institutional Welfare States: The Development of Scandinavian Social Policy», i Robert Erikson et al (red), *The Scandinavian Model*, M E Sharpe, Inc, London, s 39-74, 1987.
- Galtung, Johan, *EG – den nya supermakten*, Prisma, Stockholm, 1973.
- Grant, Judith, »I Feel Therefore I Am: A Critique of Female Experience as the Basis for a Feminist Epistemology», i Maria J Falco (red), *Feminism and Epistemology: Approaches to Research in Women and Politics*, The Haworth Press, New York & London, s 99-114, 1987.
- Gunnarsson, Evy, »Kvinnors fattigdom i välfärdsstaten», *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2, 1990.
- Hernes, Helga Maria, *Welfare State and Woman Power – Essays in State Feminism*, Norwegian University Press, Oslo, 1987.
- Hernes, Helga Maria, »Women and the Welfare State: The Transition from Private to Public Dependence», i Harriet Holter (red), *Patriarchy in a Welfare Society*, Universitetsforlaget, Oslo, s 26-45, 1984.
- Hirdman, Yvonne, »Kvinnostategier för makt», i Makt och Kön, *JÄMFO rapport nr 2*, s 127-138, 1985.
- Holter, Harriet, »Sex Roles and Social Change», *Acta Sociologica*, nr 1-2, s 2-12, 1971.
- Johansson, Sten, *Politiska resurser*, Låginkomstutredningen, Allmänna förlaget, Stockholm, 1971.
- Jónasdóttir, Anna G, »Kön, makt, politik», i *Feminism och Marxism – En förälskelse med förhinder*, Arbetarkultur, Stockholm, s 147-169, 1986.
- Kandolin, Irja & Uusitalo, Hannu, *Scandinavian Men and Women: A Welfare Comparison*, Research Group for Comparative Sociology, University of Helsinki, no 28, 1980.
- Lewis, Jane, Föreläsning över ämnet Gender and Welfare in Twentieth Century Britain i samband med professorsinstallation, Stockholm 25 januari, 1990.
- Lindensjö, Bo, »Välfärdsstaten och framtiden», *1989*, nr 2, s 58-71, 1989.
- Pateman, Carole, »The Patriarchal Welfare State», i A Gutmann (red), *Democracy and the Welfare State*, Princeton University Press, 1988.
- Peterson, Abby, *The Welfare State Discourse: A Feminist Critique*, Paper presented at the Arbeidsseminar om Likestilling og Kvinneforskning i et Velferdsstatsperspektiv, Sundvolden, April, 1988.
- Riley, Denise, »Am I That Name? – Feminism and the Category of »Women» in History», Macmillan Press, London, 1988.
- Ruggie, Mary, *The State and Working Women. A Comparative Study of Britain and Sweden*, Princeton University Press, Princeton, 1984.
- Sandstedt, Eva, »Den svårdefinierade välfärden», *Sociologisk forskning*, nr 3, s 3-25, 1986.
- Scott, Joan, *Gender and the Politics of History*, Columbia University Press, New York, 1988.
- Scruton, Roger, *A Dictionary of Political Thought*, The Macmillan Press, 1982.
- Sen, Amartya, »Rättigheter och förmågor», i *Idéer om rättvisa. Texter av John Rawls, Amartya Sen och Michael Walzer*, Tidens Förlag, Stockholm, s 115-188, 1989.
- Statistisk Årsbok 1990*, Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- Statistiska meddelanden S 33 SM 8902*, Socialbidrag under 1988, Statistiska centralbyrån, Stockholm.

- Sundin, Elisabeth, *Omåttliga önsknningar – måttliga framsteg*, FRN-Framtidsstudier, Stockholm, 1988.
- Swärd, Stefan, *Varför Sverige fick fri abort – Ett studium av en policyprocess*, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, 1984.
- Therborn, Göran, »Den svenska välfärdsstatens särart och framtid», i *Lycksalighetens halvö*, FRN-Framtidsstudier, Stockholm, s 13-44, 1987.
- Titmuss, Richard M, *Essays on The Welfare State*, Unwin University Books, London, 2:a uppl, 1974.
- Wadstein, Margareta, »Så trubbig är inte jämställdhetslagen», *Lag & Avtal*, nr 3, s 29-30, 1989.
- Widerberg, Karin, Muntligt inlägg vid NAVFs Arbetsseminar om Likestilling og Kvinneforskning i et Velferdsstatsperspektiv, Sundvolden, 1988.
- Ås, Berit, *Kvinnor tillsammans. Handbok i frigörelse*, Gidlunds, Malmö, 1982.
- Åström, Gertrud, »Föräldraförsäkring och vårdnadsbidrag – om förhållandet mellan ideologi och verklighet», *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2, 1990.

oriented and normative welfare state research might take. Welfare has to be defined broadly, including not only standard of living but also qualitative and participatory aspects of life. The concept of dependence, which is a relational category, has to be further elaborated, both empirically and theoretically. The critique of the principles of (re)distribution in the welfare state could be more gender-specific. Regarding women's role in the construction of welfare, their daily practices have to be focused, not only their explicit demands.

Finally, welfare has to be evaluated according to new and varied criteria. To what extent does the welfare state stand for a patriarchal ideology? Upon which principles are the division of socio-economic benefits, »carrots», to women and men based? In what way does the state sanction (the threat of) violence against women? To what extent are women exploited, kept separated and marginalized with the state's approval?

Maud Landby Eduards
Statsvetenskapliga institutionen
Stockholms universitet
106 91 Stockholm

SUMMARY

The study and evaluation of welfare systems

The Scandinavian welfare state, with its commitment to equal and optimal welfare for all members of the community, is a model for numerous governments and social scientists. Feminist research, though, has pointed to a series of practical and principal problems for women (in relation to men) in the actual welfare state. But the critical rethinking could go further.

The purpose of this article is to go beyond a discussion in terms of premises and consequences of existing welfare policies. Facts and problems must be seen in the light of an idea of what makes up a good life for women and men. A normative perspective has to be applied to the analysis of the welfare state. I have formulated five questions that seem to be basic to a deeper understanding of welfare:

What is welfare? Who is dependent upon whom in the welfare society? Who gets welfare, and according to what principles? How are women influencing the development of the welfare state? What is a feminist evaluation of welfare?

My answers to these questions are tentative, but indicate the direction a more problem-